

**Självständigt arbete i Samhällskunskap och lärande
15 högskolepoäng, grundnivå**

Att undervisa om populism

On Populism and Education

Jonathan Mossum
Filip Streiffert

Ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i årskurs

7-9/GY, 240 högskolepoäng

Självständigt arbete i fördjupningsämnet på

Grundläggande nivå (SAG), 15 Hp

2025-01-15

Examinator: -

Handledare: Jan Olof Nilsson

Förord

Filip har skrivit om artiklarna av Berg & Kärnäs, Haidt och Zembylas, introduktionen till forskningsgenomgången samt kapitlen Inledning och Metod. Jonathan har skrivit om artiklarna av Jylhä, Ketola, Rydgren, och Watson, kapitlet Populism - en introduktion samt kapitlet Högerpopulism och Vänsterpopulism - exempel från Sverige och Tyskland. Den avslutande diskussionen har skrivits med gemensamma krafter.

Abstrakt

I denna kunskapsöversikt analyseras ett urval samhällsvetenskapliga forskningsartiklar inom området populism. Mot bakgrund av resultaten, förs en diskussion om hur forskning om populism kan användas inom skolundervisningen. Undersökningen visar att forskningsartiklarna låter sig sorteras i två olika kategorier: den analytiska skolan och den intentionalistiska. I den förra kategorin ligger betoningen på analys; i den senare identifieras populism som ett problem som samhället i någon mening behöver bemöta. I den andra kategorin framträder även forskarens mer personliga värderingar och olika ideologiska ställningstaganden. I diskussionen framhålls att ideologiskt färgad forskning kan vara ett stöd för läraren att förstå och bemöta olika politiska perspektiv i klassrummet.

Nyckelord

Populism, värderingar, ideologi, undervisning

Till ingen

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
Klassrummets politiska dynamik	
Populismens roll och tillväxt i världen	
2. Frågeställning och syfte	7
3. Disposition	7
4. Metod	8
Databaser och sökord	
Avgränsningar och begränsningar	
5. Populism - en introduktion	11
Vad är populism?	
Populismens historia	
Begrepp inom populismen: folket, eliten, allmänviljan	
6. Högerpopulism och vänsterpopulism - exempel från Sverige och Tyskland	14
Ny Demokrati och Sverigedemokraterna	
BSW och vänsterpopulism i Tyskland	
7. Forskningsgenomgång	17
Den analytiska ansatsen	
- Ketola: Socialpolitik och populism	
- Rydgren: Nostalg som politiskt verktyg	
- Jylhä: Sverigedemokraternas väljare	
- Watson: Lärarpopulism på sociala medier	
Den intentionalistiska ansatsen	
- Haidt: Globalism, nationalism och patriotism	
- Haidt: När och varför nationalism besegrar globalism	
- Zembylas: Känslor i demokratisk utbildning	
- Berg & Kärnäs: Arbetsmarknads Institutionernas och ojämlikhetens roll	
8. Diskussion	30
Didaktiska överväganden	
Framtida forskning	
9. Referenser	33

Inledning

Under 2000-talet har populismen etablerat sig som en maktfaktor i den rika världen (Mudde, 2022). Populismen gör anspråk på rollen som “sanningssägare” där politikens mer traditionella aktörer inte upplevs som trovärdiga. Från att ha varit en företeelse i marginalen, så dominerar populistisk politik på 2020-talet flera EU-länder, liksom de stora globala aktörerna Indien och USA (ibid).

Klassrummet rymmer många politiska tankar och ideologier. Elever har därtill ett behov av att lyfta och debattera svåra ämnen. I ett kulturellt blandat samhälle som Sverige går det inte att ta för givet, att det råder samförstånd kring den liberala demokratins ideal, som frihet och jämlikhet. Att undervisa om ideologier kräver därför både taktkänsla och djupa ämneskunskaper hos läraren. Vår ansats i detta arbete är att kontroversiella åsikter inte kan avvisas genom hänvisning till skolans styrdokument om värdegrund. Det leder bara till en kognitiv återvändsgränd, ett tomrum för elever som söker svar på riktiga frågor.

Enligt vår uppfattning ligger populismens särskilda laddning i att den framställer sig som ett uttryck för “folkets vilja”, men likväl uppfattas som ett tecken på att någonting i demokratin har gått fel. Bara ordet populism är för många laddat med negativa konnotationer; det förknippas med folkmassans primitiva nycker, utpekande av en gemensam fiende, eller falska löften om enkla lösningar på komplexa samhällsproblem. Just därför framstår populismens tillväxt under 2000-talet för många människor som ett moraliskt misslyckande. Andra uppfattar den istället som korrektiv till en samhällsutveckling som anses gå åt fel håll.

Frågeställning och syfte

Frågeställningen bakom detta arbete är: På vilket sätt bör lärare ta hjälp av samhällsvetenskaplig forskning för att undervisa om populism? För att besvara denna fråga har vi gått igenom ett urval forskningsartiklar med en stor mångfald av perspektiv i ämnet.

Syftet med vårt arbete är tudelat. Vi vill dels ge en inblick i fenomenet populism genom att belysa olika perspektiv inom forskning som rör ämnet. Därtill vill vi även lyfta fram hur lärare kan förhålla sig till dessa olika perspektiv i sin undervisning. Vi kommer att visa hur pedagogiska rekommendationer för att bemöta populism i en artikel, påminner om en av grundorsakerna till populismens framväxt i en annan. Bara med insikt om denna bredd och inneboende motsägelser inom forskningsområdet menar vi, kan läraren med trovärdighet ifrågasätta populismens förenklade samhällsanalys. En analys som inte minst unga människor kan tilltalas av. Därtill behöver läraren ha en djup förståelse för sin egen ideologiska orientering, och se hur detta påverkar hur de olika perspektiven framställs och betonas i undervisningen om populism.

Disposition

Efter dessa inledande ord följer ett metodavsnitt, där vi redovisar vilka olika överväganden som vi har gjort i arbetet. Sedan följer ett kapitel som introducerar fenomenet populism, därefter en gestaltning av höger- respektive vänsterpopulism med exempel från Sverige och Tyskland. Tanken är att ge läsaren en fond till forskningsartiklarnas mer nischade ingångar i ämnet, vilka presenteras i efterföljande kapitel. I en avslutande diskussion resonerar vi kring olika tolkningar av materialet som vi letat fram. Därtill några didaktiska överväganden med bäring på undervisningen i klassrummet.

Metod

Forskningen kring populism är mycket omfattande. Urvalet som vi har gjort är ett försök att skapa en överblick och spegla den stora bredden i ämnet. Vår arbetsprocess började med en induktiv ansats: vi sökte forskningsartiklar helt förutsättningslöst, utan att på förhand ha funderat ut en tes. När det insamlade materialet började uppvisa likartade mönster, så utökade vi sökningarna med nya sökord, vilket i sin tur visade en ännu större bredd i ämnet. Därmed hade vi redan formulerat en tes som vi nu sökte bekräftelse för: att forskningen kring ämnet populism inte enbart är mångsidig och diversifierad; den ger heller inga samstämmiga svar på hur lärare bör undervisa om populism. Annorlunda uttryckt: vår inledningsvis induktiva ingång i ämnet hade nu övergått till ett abduktivt arbete, då vi började söka efter bekräftelse åt en tes som vi hade formulerat.

Databaser och sökord

Här följer en sammanfattning av vilka databaser och sökord som ledde fram till urvalet författare vi har gjort. Databaserna som legat till grund för våra sökningar är Google Scholar, Education Research Complete (ERC) via EBSCO Host, samt Swepub.

Författare	Databas	Sökord
Ketola	Swepub	Populism, welfare
Elgenius & Rydgren	Swepub	populism
Jylhä	Swepub	populism, sweden
Watson	ERC (via EBSCO Host)	populism, social media
Haidt	Google Scholar	populism, nationalism, ethics
Zembylas	ERC (via EBSCO Host)	right wing populism
Berg & Kärnäs	ERC (via EBSCO Host)	populism, unemployment

I sökandet efter forskningsartiklar var sökordet *populism* en given startpunkt. Detta ord genererade en mycket stor mängd artiklar. Därefter förfinade vi sökningen till *right wing populism*, varpå vi återkommande såg namnet Zembylas. Sedan testade vi att söka på begrepp som ofta relateras till populism: *arbetslöshet* ledde oss till Berg & Kärnäs, *sociala medier* ledde oss till Watson. Vi var även nyfikna på populismens upptagenhet av moralfrågor och hur dessa kan kopplas till psykologi. Detta ledde oss till två artiklar av Haidt. Elgenius och Rydgrens studie fokuserar på hur nostalgi används som ett politiskt verktyg för att mobilisera stöd. För inblick i svenska förhållanden användes databasen Swepub. Med termerna *populism* och *Sweden* hittade vi en studie av Jylhä, som analyserar Sverigedemokraterna och partiets väljarkår. Vi var också nyfikna på två modeord inom samtidens diskussioner om populism: *wokeism* och *culture war*. Dessa ord genererade dock enbart artiklar utan tydlig koppling till fenomenet populism. Vi avfärdade dem därför som alltför avlägsna fokuset för detta arbete.

Utöver artiklarna har vi använt boken *Populism: A Short Introduction* (2017) av statsvetaren Cas Mudde. Boken har använts för att ge läsaren en introduktion till populismens mekanismer och centrala begrepp, inför läsningen av forskningsartiklarna.

Andra avgränsningar och begränsningar

Att samla en viss mängd forskningsartiklar kring ett ämne kan ringa in återkommande begrepp och tankefigurer. Genom återkommande mönster ökar förståelsen för ämnets kärna. Detta hände aldrig oss. I forskningsartiklarna uppstod snarare ständigt nya uppslag att begrunda.

Vi valde därför att presentera populismen i mer generella termer utifrån vetenskaplig empiri som inte följer forskningsartikelns form. Antalet artiklar begränsade vi till åtta stycken, vilket räcker för att illustrera forskningens stora variation. I utgångsläget var vår ambition att skriva analysen löpande i genomgången av forskningsartiklarna. Detta framstod snart som en omöjlighet. Variationen av teman i artiklarna talade för att summera innehållet i artiklarna och låta analysen växa fram efter hand. Bredden gjorde det svårt att förutse hur vår analys skulle te sig.

För att artiklarna vi använder ska motsvara höga krav på forskningskvalitet, så har vi sökt bekräftelse på att de varit föremål för *peer review*, det vill säga att de granskats av andra forskare inom samma fält. För Haidts artiklar hittar vi inte denna bekräftelse. Enligt Google Scholar innehar Haidt ett *h-index* på 104, vilket indikerar att han har skrivit ett relativt stort antal forskningsartiklar som därtill citerats av andra forskare. Detta, i kombination med att artiklarna publicerats i vetenskapliga tidskrifter, har föranlett oss att se Haidts texter som godtagbara i fråga om forskningskvalitet.

Populism - en introduktion

Vad är Populism?

Även om forskare är oense om den exakta definitionen av populism och dess innebörd varierar beroende på kontext och region, kan det gemensamma draget sammanfattas som en konflikt mellan "folket" och "eliten," där populismen alltid präglas av kritik mot etablissemangen (Mudde, 2022).

Populismen framställer sig inte som en fiende till demokratin, till skillnad från fascism eller andra former av utomparlamentarisk extremism. Istället vill populister framstå som ett uttryck för folkviljan. Samtidigt hyser de ofta misstro mot etablerade samhällsinstitutioner, såsom politiska partier, statsförvaltningen, universitet och massmedier (Rydgren, s. 13).

Populister förespråkar ofta en politik som framställs som mer lättbegriplig för allmänheten, även om de själva sällan uttrycker det i sådana termer. De betonar att politik ska bygga på sunt förnuft, där politiker talar på ett sätt som "vanligt folk" kan förstå. Populister hävdar ofta att politiska frågor är betydligt enklare än vad etablerade politiker vill få dem att framstå som. Detta görs, enligt populisternas argument, för att politiker ska kunna hålla medborgarna på avstånd och behålla sin makt (Rydgren, s. 15).

Begrepp inom populismen

Populism, som tidigare nämnts, är ett begrepp som är svårt att definiera exakt. Enligt Cas Mudde i hans bok *Populism: En kort introduktion* kan populism dock förstås genom tre centrala begrepp: folket, eliten och allmänviljan (Mudde, 2022).

Folket: Inom populismen framställs "folket" som den högsta suveräna makten, en idé som har sina rötter i den amerikanska och franska revolutionen (Mudde, 2022). Dessa revolutioner lade grunden för demokratiska ideal, vilka uttrycktes tydligt i Abraham Lincolns berömda formulering: "government of the people, by the people, for the people" (styre av folket, genom folket, för folket).

Dock innebär införandet av en demokratisk regim inte att skillnaden mellan de styrande och de styrda försvinner helt. Under vissa förhållanden kan folket uppleva att de politiska eliterna inte representerar deras intressen, vilket kan leda till en kritik mot eller en revolt mot det etablerade politiska systemet (Mudde, 2022). I sådana situationer kan populistiska rörelser framträda och mobilisera kring ett krav på att återföra makten till folket, med ambitionen att korrigera den upplevda bristen på legitimitet och representation. (Mudde, s 25).

Eliten: Populister har en genomgående kritisk hållning mot eliten, som de ofta framställer som en enhetlig och korrupt grupp. Denna grupp inkluderar det politiska etablissemanget, den ekonomiska eliten, kultureliten och medieeliten, som tillsammans påstås motarbeta folkets vilja och intressen. På grund av populismens fundamentala kritik mot etablissemanget argumenterar många forskare för att populister per definition inte kan behålla makten under en längre tid. Att sitta vid makten skulle i sig göra dem till en del av den "elit" de kritiserar (Mudde, 2022).

Populistiska rörelser och ledare framhäver ofta att eliten inte bara ignorerar folkets intressen, utan också agerar i direkt motsats till hela nationens intressen. Ett exempel på detta är hur populistiska partier i Europeiska unionen kritiserar den politiska eliten för att prioritera EU:s intressen framför det egna landet. På liknande sätt har latinamerikanska populister under lång tid anklagat de politiska eliterna för att agera i linje med USA:s intressen snarare än sina egna länders behov (Mudde, 2022). I Europa är det särskilt vanligt att högerpopulistiska rörelser hävdar att eliten prioriterar invandrarnas intressen framför den inhemska befolkningen (Mudde, 2022).

Allmänviljan är ett centralt begrepp inom populismen och syftar på den "sanna" eller "äkta" vilja som anses representera folkets majoritet eller det moraliskt enhetliga kollektivet. Många populisterna kritiserar representativ demokrati och menar att politiker i ett sådant system utövar makt på ett sätt som reducerar medborgarna till passiva aktörer. Dessa mobiliseras enbart periodvis för att rösta fram representanter, utan någon vidare möjlighet till direkt påverkan. I kontrast till detta betonar populismen medborgarnas förmåga att själva både stifta lagar och genomföra beslut. Detta skapar en nära koppling mellan populism och direktdemokrati, liksom andra institutionella mekanismer som möjliggör ett direkt förhållande mellan den populistiska ledaren och väljarkåren (Mudde, 2022).

Populismens förespråkare kritiserar etablissemangen för dess oförmåga och ovilja att respektera och lyfta fram folkviljan. Den populistiska idén om allmänviljan baseras dock inte på en rationell procedur utvecklad inom den offentliga sfären, utan snarare på en föreställning om "sunt förnuft" (Mudde, 2022).

Cas Mudde argumenterar för att föreställningen om allmänviljan har en mörk sida, eftersom den kan förstärka auktoritära tendenser. För att en sådan ordning ska uppstå krävs ett homogent folk, vilket leder till en stark betoning på folkets enhet och en tydlig exkludering av dem som inte anses tillhöra denna gemenskap. Dessa uteslutna grupper betraktas därmed inte som gelikar och fråntas möjligheten att delta fullt ut i den politiska gemenskapen (Mudde, 2022).

Högerpopulism och vänsterpopulism - exempel från Sverige och Tyskland

Partiet Ny Demokrati

Sverigedemokraterna är inte det första populistiska partiet i Sverige som tagit plats i riksdagen. Under 1990-talet grundade skivbolagsägaren och Skara Sommarland-entreprenören Bert Karlsson tillsammans med affärsmannen Ian Wachtmeister partiet Ny Demokrati. Partiet fick 6,7 procent av rösterna i riksdagsvalet 1991 och etablerade sig därmed som en politisk kraft under en kortare period (Rydgren, 2009).

Forskaren Jens Rydgren, som har studerat varför väljare röstade på Ny Demokrati, identifierar fyra huvudsakliga skäl till partiets framgång. För det första pekar han på den högervåg som svepte genom västvärlden i början av 1990-talet, vilket kan kopplas till östblockets kollaps 1989 och den ideologiska omorienteringen som följde. För det andra menar Rydgren att ett utbrett misstroende mot det politiska etablissemanget spelade en central roll. Många väljare kände missnöje med de etablerade partierna och var därför villiga att stödja ett nytt politiskt alternativ (Rydgren, 2009).

För det tredje var de ekonomiska frågorna en bidragande faktor för 14 procent av Ny Demokratis väljare. För det fjärde var det invandringsfrågan som var den mest avgörande, då 19 procent av väljarna uppgav att detta var huvudskälet till deras röst på partiet (Rydgren, 2009).

Dessa frågor är centrala komponenter i populistisk politik, och Ny Demokrati kan därför tydligt kopplas till populismen genom att de uppfyllde flera av dess karakteristiska drag.

Sverigedemokraterna

Under 2000-talet har högerpopulistiska och högerradikala partier vuxit sig starka över Europa och etablerat sig i många länder. Även i Sverige har denna utveckling varit tydlig.

Sverigedemokraterna, som tog plats i riksdagen 2010 med 5,7 procent av rösterna, har gått från att vara ett marginellt parti till att 2022 bli Sveriges näst största parti med 20,54 procent av rösterna (Jylhä et al., 2018).

I deras rapport från 2018 placerar Kirsti M. Jylhä, Sverigedemokraterna inom samma högerradikala partifamilj som vuxit fram i Västeuropa under de senaste decennierna. Denna partifamilj inkluderar bland annat Dansk Folkeparti (Danmark), Nationella Fronten (Frankrike), Frihetspartiet (Nederländerna) och Sannfinländarna (Finland). Gemensamt för dessa partier är deras ideologiska fokus på värdekonserveratism, etnonationalism och en kritisk inställning till invandring (Jylhä et al., 2018).

BSW: En Ny Politisk Kraft i Tyskland

I Tyskland, Europas största ekonomi, pågår en utveckling som skiljer sig från den alltmer utbredda högerpopulismen i Sverige och övriga västvärlden.

Partiet Bündnis Sahra Wagenknecht (BSW) är en ny politisk formation som grundades av Sahra Wagenknecht den 9 januari 2024. Wagenknecht, en långvarig och inflytelserik profil inom det tyska vänsterpartiet Die Linke, har etablerat sig som en central aktör inom tysk politik. Det som särskiljer BSW är partiets remarkabla framgångar under en mycket kort tidsperiod. I de tyska delstatsvalen erhöll partiet sina första trettio mandat, med 11,8 procent av rösterna i Sachsen och 15,8 procent i Thüringen. Vidare säkrade BSW sex av Tysklands 96

mandat i EU-valet sommaren 2024, och aktuella opinionsmätningar tyder på en fortsatt snabb ökning av stöd för partiet (Nytid, 2024).

Politiskt har Wagenknecht varit en stark kritiker av nyliberalismen och förespråkat en mer statligt styrd ekonomisk politik, med Kina som en förebild för industriell utveckling. Även om hon ser positivt på mindre, lokala företag intar hon en protektionistisk hållning gentemot multinationella företag, banker och hedgefonder (Nytid, 2024).

Precis som AfD har BSW haft särskilda framgångar i det forna DDR. Sovjetblockets kollaps innebar en djupgående kris, vars efterverkningar fortfarande är påtagliga 35 år senare. Även om de totalitära inslagen från den socialistiska eran saknas av få, har många äldre medborgare blivit nostalgiska inför den stabilitet som dessa stater kunde erbjuda. Övergången till kapitalismen efter återföreningen har varit långt mer komplicerad än förväntat, och östra Tyskland brottas fortfarande med högre arbetslöshet och lägre ekonomisk tillväxt än de västra delarna. Trots omfattande statliga satsningar känner sig många östtyskar missnöjda och marginaliserade (Nytid, 2024).

BSW har även uppmärksammats för sin Rysslandsvänliga hållning. Sedan det fullskaliga kriget i Ukraina bröt ut har partiet motsatt sig västvärldens militärhjälp till Ukraina. En av BSW:s ledare, Amira Mohamed Ali, har i flera intervjuer varnat för att Tyskland riskerar att dras in i kriget om stödet till Ukraina fortsätter. Denna retorik har visat sig vara effektiv, då den tilltalar många väljare, särskilt från efterkrigsgenerationen, som fortfarande präglas av en rädsla för militär eskalation (Nytid, 2024).

Trots att BSW ännu inte har firat sitt ettårsjubileum pekar många på att partiet representerar en ny vänster i Tyskland (Nytid, 2024). Med tanke på att ett av Europas största länder på så kort tid har sett en sådan tillväxt i partiets stöd, både i delstatsval och EU-val, är det möjligt att denna trend kan sprida sig till andra delar av EU. Framtiden kommer att visa om BSW kan fortsätta sin uppåtgående bana och befästa sin position som en betydande politisk kraft i Tyskland och Europa.

Forskningsgenomgång

I detta kapitel presenterar vi vårt urval av forskningsartiklar om ämnet populism. Tidigt framstod ett mönster tydligt för oss: forskarna har i olika grad ett värderingsmässigt förhållande till populismen som fenomen. Utifrån denna iakttagelse har vi sorterat artiklarna i två huvudgrupper, som vi döpt till den *analytiska* respektive den *intentionalistiska* ansatsen.

Den analytiska ansatsen förhåller sig värderingsmässigt någorlunda neutral till sitt forskningsobjekt. I denna kategori ser vi hur forskarna studerar fenomenet utan att problematisera det i någon högre utsträckning. Forskarna i denna grupp erbjuder inga resonemang eller förslag kring hur populismen ska bemötas inom undervisning eller i samhället i stort.

Andra artiklar framställer populismen som ett samhällsproblem som behöver *bemötas* i något avseende. Artiklarna gestaltar också metoder för hur detta kan gå till. Vi kallar denna kategori för den *intentionalistiska* ansatsen. På tvärs inom denna grupp läser vi in helt olika ideologiska utgångspunkter; det enda som förenar är just den underliggande intentionen att i någon grad bemöta eller motarbeta populismen.

Som tidigare nämnts har den mer djupgående analysen lämnats till nästa kapitel. Presentationen som följer här, är alltså resultatet av en nära läsning av artiklarna utan ingående reflektioner från oss som författare.

Populismen som fenomen - den analytiska ansatsen

Ketola: Social Policy and Populism: Welfare chauvinism and identity politics in a Europe on the brink of Brexit.

Den här artikeln undersöker sambandet mellan socialpolitik och den populistiska radikalhögern, med fokus på hur dessa rörelser omformulerar begreppet socialt medborgarskap och välfärdspolitik. Vidare analyseras hur den populistiska radikalhögern konstruerar en retorik som bygger på distinktionen mellan ett homogent "folk" och en "korrupt elit" (Ketola, 2018).

Artikeln belyser hur högerpopulister använder socialpolitik och välfärdspolitik som verktyg för att främja en nationalistisk agenda. Högerpopulistiska rörelser hävdar att välfärd och socialpolitik bör reserveras för den egna befolkningen, definierad utifrån etnisk och kulturell tillhörighet, snarare än som en universell princip. Detta leder till exkludering av migranter och minoriteter från tillgång till välfärdsförmåner. Socialt medborgarskap, som traditionellt bygger på lika rättigheter för alla medborgare, omdefinieras av högerpopulisterna till att privilegiera grupper som delar en gemensam kultur och etnisk bakgrund (Ketola, 2018).

Radikalhögern riktar skarp kritik mot politiska och byråkratiska "eliter", som anklagas för att skapa socialpolitik som gynnar "oförtjänta grupper" såsom migranter, på bekostnad av "vanliga människor". Vidare menar högerpopulister att dessa eliter prioriterar globalistiska agendor framför nationens intressen och dess ursprungliga invånare. Denna kritik förstärker en känsla av kris, vilken högerpopulisterna använder för att mobilisera stöd och stärka sitt mandat (Ketola, 2018).

Artikeln avslutas med att belysa hur radikalhögerpopulismen förenklar komplexa socialpolitiska frågor till svartvita narrativ. Detta bidrar till en polariserad syn där socialpolitik används som ett verktyg för att driva exkluderande agendor och stärka nationalistiska ideal (Ketola, 2018). Författarna argumenterar för att sambandet mellan socialpolitik och den populistiska radikalhögern måste fortsätta att undersökas, då detta är avgörande för att förstå rörelsens framgång och dess påverkan på välfärdsstater (Ketola, 2018).

Elgenius & Rydgren: Nostalg som politisk retorik

Högerpopulism är nära sammankopplad med nationalism, vilket framträder särskilt tydligt i både Europa och USA. Enligt Elgenius och Rydgren är nostalgi ett ofta förbiset men avgörande tema som spelar en viktig roll för att tilltala väljare. I både Europa och USA utnyttjar många högerpopulistiska ledare slogans som refererar till en föreställd "gyllene tidsålder" för nationen, en tid då nationen ansågs vara som starkast och mest framgångsrik. Elgenius och Rydgren lyfter i sin analys fram flera exempel på detta fenomen, tex Brexit-sloganen "Take Back Control", Erdogans hyllning till det Osmanska riket, Narendra Modis satsning på ett "Hindu Revival", Putins aggressiva program för att återta tidigare gränser och återskapa makten från det ryska (eller sovjetiska) imperiet, Xi Jinpings vision om "The Great Rejuvenation of the Chinese People" samt Donald Trumps slogan "Make America Great Again" (Karakaya 2018, s 126). Dessa exempel illustrerar hur nostalgi används för att tilltala människor som längtar tillbaka till en tid då de upplevde en starkare känsla av identitet, tillhörighet och välbefinnande (Elgenius & Rydgren, 2022).

Nostalgi används som ett politiskt verktyg av både vänster- och högerpartier, men rapporten betonar dess särskilda koppling till högerpopulismen. Högerpopulistiska rörelser använder nostalgi för att mobilisera väljare genom att framföra kritik mot invandring, globalisering och sociala förändringar. Genom att hänvisa till en idealiserad och förenklad version av det förflutna skapar de en narrativ ram som förstärker känslan av förlust och behovet av att återupprätta det förgångna (Elgenius & Rydgren, 2022).

Jylhä, Rydgren och Strimling: Sverigedemokraternas väljare: Vilka är de, var kommer de ifrån och vart är de på väg?

I den omfattande rapporten av Jylhä, Rydgren och Strimling (2018) undersöks de bakomliggande faktorerna till det ökande väljarstödet för Sverigedemokraterna, Sveriges största populistiska parti. Studien inleds med en analys av orsakerna till, samt den potentiella framtida omfattningen av, väljarflöden mellan Sverigedemokraterna och de två riksdagspartier som utgör deras främsta källor till väljarstöd: Socialdemokraterna och Moderaterna. Studien

baseras på en omfattande enkätundersökning där över 3 000 medborgare deltog. Rapporten bygger på tre huvudsakliga frågeställningar:

1. Vad kännetecknar de väljare som röstar på Sverigedemokraterna och hur skiljer de sig från Socialdemokraternas och Moderaternas väljare?
2. Vad kännetecknar de väljare som har bytt till Sverigedemokraterna från Socialdemokraterna och Moderaterna, och hur skiljer de sig från de som idag röstar på Socialdemokraterna och Moderaterna?
3. Vilka orsaker ligger bakom väljarflödena mellan Sverigedemokraterna, Socialdemokraterna och Moderaterna, och hur kan framtida rörlighet förväntas se ut?

När det gäller den första frågan konstaterar forskarna att Sverigedemokraternas väljare utmärker sig genom en kombination av sociokulturella, ekonomiska och psykologiska faktorer som skiljer dem från Socialdemokraternas och Moderaternas väljare. En av de mest framträdande egenskaperna hos SD-väljarna, som inte är ny, är deras kritik mot invandring. Nästan samtliga SD-väljare (94%) som tillfrågades i undersökningen anser att svenska värderingar är viktiga, vilket är en betydande skillnad jämfört med Moderaternas väljare (74%) och Socialdemokraternas väljare (61%) (Jylhä et al., 2018). En annan gemensam ståndpunkt för SD-väljarna är deras syn på välfärden och begreppet välfärdschauvinism. Detta begrepp syftar på en exkluderande syn på vilka som bör få ta del av välfärden.

Sverigedemokraterna vill behålla välfärdsstaten men anser att vissa grupper, framför allt utlandsfödda invånare, bör exkluderas från välfärdssystemets förmåner, då de anser att dessa individer utnyttjar offentliga resurser och deras närvaro bidrar till välfärdstatens upplevda nedgång (Jylhä et al., 2018).

En vanlig uppfattning kan vara att Sverigedemokraterna har vuxit sig starka genom att mobilisera personer som tidigare inte röstat i val. Enligt rapporten stämmer detta dock inte. SD:s framgång, liksom för många andra högerpopulistiska partier i Europa, beror istället på att partiet har lyckats locka väljare från andra etablerade partier (Jylhä et al., 2018).

En annan gemensam nämnare för de väljare som tidigare röstat på Moderaterna eller Socialdemokraterna, men som nu röstar på SD, är en större misstro mot politiska institutioner och media, vilket skiljer dem från väljare som fortfarande stödjer dessa partier (Jylhä et al., 2018).

Rapporten visar också att invandringsfrågan är den tydligaste gemensamma nämnaren för före detta Socialdemokratiska och Moderata väljare som nu röstar på SD. Skillnaden mellan dessa två grupper är att före detta Socialdemokratiska väljare ser invandringen som en belastning på välfärdssystemet, medan före detta Moderata väljare fokuserar mer på frågor om nationell säkerhet, lag och ordning.

Watson: New Right 2.0: Teacher populism on social media in England

I en forskningsartikel från 2021 av Steven Watson, professor vid Cambridge, undersöks hur lärare i England använder sociala medier för att uttrycka och sprida sina budskap. Watson framhåller att sociala medier har blivit en arena för ideologisk polarisering inom lärarkåren, där två huvudsakliga grupper utkristalliserats: "Trads" och "Progs".

Runt år 2011 började en ny grupp lärare framträda på Twitter under hashtaggen "Trads". Samtidigt uppstod en motsvarande grupp som benämns "Progs". "Trads" består av lärare som identifierar sig som traditionella utbildare och som har formulerat en tydlig agenda för att påverka utbildningsdebatten och stärka lärarens auktoritet i klassrummet (Watson, 2021). De förespråkar traditionella undervisningsmetoder och kritiserar vad de uppfattar som en progressiv utbildningselit. Watson argumenterar att Trads kan tolkas som en populistisk rörelse eftersom de använder ett språk och en retorik som är typisk för populistiska sammanhang (Watson, 2021).

Den motsatta gruppen, "Progs", representerar en mer progressiv syn på utbildning. Progs förespråkar att lärare bör motivera elever genom engagemang och inspiration, i kontrast till Trads, som anser att lärandet bör fokusera på disciplin och förmedling av faktakunskaper, enligt mer traditionella utbildningsmodeller (Watson, 2021). Den progressiva positionen, som försvaras av Progs på sociala medier, har bidragit till att de i Trads ögon framstår som en del av den utbildningselit som Trads kritiserar (Watson, 2021).

Watson konstaterar att den ideologiska polariseringen bland lärare i Storbritannien inte är ett nytt fenomen. Liknande debatter kan spåras tillbaka till åren 1969–1977, då motsättningar mellan traditionella och progressiva utbildningsperspektiv blev särskilt framträdande (Watson, 2021).

Dessa idéer var en del av *New Right*-rörelsen, som förenade två distinkta ideologier: nyliberalism och neokonservatism. Syftet med rörelsen var att utmana efterkrigskonsensusen kring socialdemokrati och välfärdsstaten (Watson, 2021). I Storbritannien bidrog *New Right* till att Margaret Thatcher kom till makten, och i USA möjliggjorde det Ronald Reagans uppgång (Watson, 2021).

Watson menar att medan de historiska debatterna formades av långsiktiga ideologiska och politiska mål, är dagens Twitterkrig snabbare, mer känslodrivna och mindre fokuserade på konstruktiv dialog (Watson, 2021). Sociala medier har både förstärkt och förändrat de ideologiska konflikterna genom att tillåta fler att delta, men till priset av ökad polarisering och minskad nyansering.

Populismen som problem - den intentionalistiska ansatsen

Jonathan Haidt: The Ethics of Globalism, Nationalism, and Patriotism (2016)

Socialpsykologen Jonathan Haidt (2016) lyfter fram psykologiska orsaker till populismens framgångar i västvärlden. I denna artikel gestaltas två socialpsykologiska grundtyper, globalisten och nationalisten, som betraktar världen på två mycket olika sätt. Konflikten mellan dessa två normsystem har skapat en förödande polarisering i samhället, där populismen hämtar sin kraft. Haidt efterlyser en större förståelse för båda perspektiven och förespråkar därtill en slags inkluderande och tolerant patriotism.

Globalister kännetecknas av kosmopolitiska ideal (Haidt, 2016). De inspireras av progressiva idéer och förespråkar ofta öppna gränser och fri invandring. För den typiska globalisten kan politisk makt med fördel överlåtas till överstatliga organisationer, även om det sker på bekostnad av nationellt inflytande. Globalisten betraktar människan som god och ser alla människor som bärare av en likvärdig potential. Därför tas ojämlikhet som intäkt för att samhället är präglad av rasism och andra strukturella fel. För globalister framstår normer och traditioner många gånger som hinder i vägen för en positiv samhällsutveckling. John Lennons låt Imagine uttrycker denna vision på ett tydligt sätt; Haidt använder ofta låttexten för att illustrera globalismens tankemönster i olika pedagogiska sammanhang (ibid).

Som kontrast till globalisterna lyfter Haidt (2016) fram nationalistens tankemönster. Nationalisten betonar vikten av kulturell kontinuitet och små, lokala gemenskaper. Den politiska suveräniteten väger tyngre än internationell samverkan. Människan ses i grunden som moraliskt begränsad; egocentrisk och våldsbenägen, ständigt utmanad av alla sina brister och tillkortakommanden (Haidt 2016, s 21). För att kunna leva tillsammans på ett harmoniskt sätt behövs därför normer, gränser och traditioner. För nationalisten är freden och samexistensen svårvunna triumfer, osannolika balansakter som närsomhelst kan rubbas och övergå i kaos. Nationalisten ser inte ojämlikhet som en orättvisa, utan som en oundviklig konsekvens av att människor är olika. För nationalisten är frågor om moral någonting existentiellt, eftersom samhället i grund och botten bygger på dessa frågor (Haidt, 2016).

Globalisternas idéer präglar enligt Haidt (2016) eliterna i väst. Denna elits ökade välstånd har gett stort genomslag för globalisternas syn på frågor som till exempel migration och

multikultur (ibid). Samtidigt uppfattar globalister sina motståndare som provinsiella eller inskränkta, och anklagar dem ofta för rasism. Haidt (2016) ser hur denna dynamik hos många människor skapar både ilska och en känsla av alienation. Nationalister å sin sida, uppfattar globalister som nedlåtande och verklighetsfrånvända. Ur tidigare studier hittar Haidt stöd för att konservativa rörelser ofta uppstår som en reaktion på samhällsförändringar som initieras av progressiva krafter (Muller 1997, i Haidt 2016, s 19).

Att motverka denna utveckling, menar Haidt, börjar med att upptäcka gemensamma, moraliskt giltiga argument på båda sidor av den ideologiska klyftan. Såväl liberala som konservativa tänkare, såsom Adam Smith och Edmund Burke, lyfter fram betydelsen av lokalsamhället och de nära gemenskaperna som grund för altruism och social sammanhållning (Haidt 2016). Med denna ideologiska grund som utgångspunkt ser Haidt framför sig hur en ny, inkluderande patriotism kan göra sig gällande. Det skulle vara en patriotism som tillåter passionerade hyllningar av nationen, men som avfärdar retoriska utpekanden av fiender och betonar vikten av öppenhet och tolerans. En patriotism som förenar de moraliska impulserna hos såväl globalister som nationalister (ibid). Haidts gestaltning av denna patriotism utgår från USA:s specifika kulturella och politiska förutsättningar, varför vi inte utvecklar dem vidare här.

Jonathan Haidt - When and Why Nationalism Beats Globalism (2016)

I denna andra artikel utvecklar Haidt sina idéer om den ideologiska krocken mellan globalister och nationalister. Resonemangen kretsar runt ekonomisk utveckling, förändrade värderingar och migration. Stater med hög rättssäkerhet och låg grad av korruption, har genom demokratisk kapitalism skapat höjd levnadsstandard och ökad existentiell trygghet i flera decennier (Haidt 2016). Med referens till kvantitativa data från ett 60-tal länder, så är det stora flertalet av länderna i denna kategori betydligt rikare idag än på 1980-talet (ibid). Utvecklingen har lett till en större exponering för olika kulturer, vilket har bidragit till ändrade värderingar med betoning på större öppenhet och tolerans.

I kölvattnet av 2015 års migrationsvåg hävdade Europas nationalister att det inte fanns rum

för fler flyktingar (Haidt, 2016). Länder som inte tog emot många flyktingar styrdes av starkt högnationalistiska regeringar. Globalister å sin sida, med Bryssel som politiskt epicentrum, menade att öppna gränser var nödvändigt av humanitära skäl, och att invända mot detta var detsamma som rasism, småsint provinsialism, eller möjligen en materiellt egoistisk rädsla för att förlora sitt jobb till en migrant. Haidt (2016) menar därtill att denna anklagelseakt har skapat en dynamik som spelat höger-nationalismen i händerna.

Rasismen som fenomen är mer komplext än enbart ogillandet av människor baserat på olikhet eller hudfärg (Haidt 2016, s 50). Istället ska rasism förstås som en mänsklig, om än felaktig, tolkning av att moraliska normsystem är utsatta för ett existentiellt hot. För att förstå högerpopulismens snabba tillväxt så duger inte rasism som slutgiltig förklaring. Rasismen behöver istället utgöra startpunkten för själva undersökningen.

Haidt lyfter fram statsvetaren Karen Stenner (2005 i Haidt, 2016, s 50) som en förgrundsfigur inom detta perspektiv.¹ Stenner, vars forskning rör sig i gränslandet mellan samhällsvetenskap och psykologi, har använt kvantitativa mätningar för att undersöka kopplingen mellan auktoritetstro och intolerans. Människor med en auktoritär läggning har en psykologisk tendens att bli intoleranta när de ställs inför upplevelsen av ett specifikt hot: bristande konsensus i moralfrågor. I upplevelsen att samhällets normsystem är på väg att lösas upp, så triggas en tidigare latent intolerans. Människor med auktoritär läggning vägleds alltså inte av själviskhet, utan av en stark känsla av att samhället behöver skyddas. Inom denna grupp återfinns förvisso människor med rasistiska ideal, och en mindre grupp som lockas av nynazistiska idéer. Men den centrala värderingen inom gruppen är att den egna kulturen är hotad och i behov av skydd (ibid).

Det kanske främsta bidraget är att Stenner identifierar en signifikant skillnad i temperament mellan personer med en auktoritär läggning och dem som identifierar sig som ideologiskt konservativa (Stenner 2005 i Haidt 2016). Men också den senare gruppen kan hemfalla åt högerpopulism, när detta ses som "enda utvägen" för att hejda vad som uppfattas som moraliskt förfall. Detta fenomen kan förklara den plötsliga och starka tillväxten av auktoritär politik "från ingenstans" som uppstår inom såväl toleranta som mindre toleranta kulturer under genomgripande samhällsförändringar (Stenner i Haidt 2016, s 51).

Bland nationalisterna i västvärlden uppfattas invandring från muslimska länder som särskilt

¹ Stenners artikel omfattar en psykologisk undersökning vars begrepp och metoder vi inte har möjlighet att redogöra för här. Vi väljer därför att referera till den via Haidt (2016).

problematiserad (Haidt 2016). Orsaken till detta menar Haidt bygger delvis på en rädsla för terrorism, men framförallt på en uppfattning att islam är svårare att integrera i västvärldens sekulära och egalitära normsystem än andra religioner. Att framhålla sådana uppfattningar medför dock en risk för social stigmatisering, vilket har gynnat framväxten av högerextrema partier i Europa (ibid).

Enligt Haidt (2016) var Stenner tidig i att förutse det osannolika i en global, generell utveckling mot mindre religiositet och större respekt för olikheter och individuell frihet. Istället förutsåg Stenner att ökad tolerans, och inte minst den liberala demokratis återkommande hyllningar av olikhet, skulle komma att sporra plötsliga och ibland våldsamma, auktoritära motreaktioner (Stenner 2005, i Haidt 2016, s 52-53). Haidt menar att politiker som vägleds av globalismens ideal behöver reflektera över detta, och verka för en migrationspolitik där utsikten till kulturell assimilering avgör hur många invandrare som samhället kan ta emot (ibid).

Michalinos Zembylas: Affective governmentality, political sensitivity, and right-wing populism: Toward a political grammar of feelings in democratic education (2021)

Sociologen Michalinos Zembylas (2021) studerar populism med utgångspunkt i feministisk- och postkolonial teori. Det finns en pedagogisk ansats i analysen: Genom att ge näring åt en politisk sensitivitet som identifierar, kritiserar och utmanar hur känslor används som styrmedel inom neoliberal maktrelationer, där såväl högerpopulism som i den liberala demokratin i stort ingår, så skapas möjlighet till solidaritet (Zembylas, 2021).

I artikeln *Affective governmentality* (...) är utgångspunkten att känslor är central för högerpopulismens framväxt, och att motverka detta tar sin början i att medvetandegöra detta faktum (Zembylas, 2021) Genom att problematisera känslan som fenomen, skapas en pedagogisk utgångspunkt för att ge näring åt solidaritet framför rädsla (ibid).

Rädslan för stora samhällsförändringar, globalisering, invandring, terrorism och förlust av välfärdssamhället, ska inte betraktas som sprungna ur människan självt; de är konstruktioner, vilka politiker använder för att instrumentalisera sina egna maktambitioner (Zembylas, 2021). Zembylas teoretiska utgångspunkt är postkolonial och feministisk teori. Utifrån feministisk och postkolonial tanketradition bör känslor förstås såsom produkter av ett historiskt

sammanhang. Såväl den liberala demokratin, nyliberalismen såsom högerpopulismen bör förstås som resultat av den politiska maktens förmåga att inympa känslor i människor för att uppnå makt (ibid).

Dikotomier som känsla/förnuft, kropp/tanke, kultur/natur, publikt/privat är någonting särskilt västerländskt, “som stärker de hierarkier som värderar människor olika utifrån kön, ras och klass” (Zembylas 2021, s 327). På samma tema så bör objektivitet, rationalitet, kritiskt tänkande och framsteg förstås som liberala doktriner som tenderar att förminska, i synnerhet koloniserade kvinnor, till att betraktas som irrationella och känslostyrda (ibid).

Resonemanget överförs också på den psykitatriska sjukdomen depression som enligt Zembylas, åtminstone i Amerika, bör förstås som nedärvda erfarenheter av kolonialism, folkmord och slaveri, snarare än biokemiska obalanser i kroppen (Zembylas, s 330).

Zembylas teser är inte statistiskt underbyggda, men hämtar stöd hos en lång rad forskare med liknande ingångar i ämnet. Salmela och von Scheve (2017, i Zembylas 2021) framhåller att känslorna som högerpopulister utnyttjar kan härledas till två olika uttryck: positiva och negativa. De negativa egenskaperna utgörs av hat och undertryckt skam; dessa känslor skapar en underliggande dynamik inom högerpopulism i samtidens kapitalistiska samhällen (Zembylas, 2021). De negativa känslorna riktas mot “fienden”; flyktingar, långtidsarbetslösa och samhällets eliter. De positiva känslorna handlar om att skapa distans gentemot det som skapar de negativa känslorna: Hit hör sådana sociala tillhörigheter som uppfattas som stabila och i någon mån exklusiva; nationalitet, etnicitet, religion, språk och traditionella könsroller. Den vanliga föreställningen att högerpopulismen bara underbygger negativa känslor är alltså felaktig, istället “anspelar högerpopulismen även på positiva känslor” (Zembylas, s 330). Högerpopulismen utlovar en slags befrielse från den osäkerhet som de negativa känslorna leder till.

Enligt Zembylas utgör även feministiska och postkoloniala perspektiv också en “struktur av känslor” (Zembylas, s 330). Men då känslorna inte rör högerpopulism så är de inte bara oproblematiske, utan utgör grunden för en slags politisk sensibilitet som kan användas för att undervisa om högerpopulism. Här är det viktigt att inte bidra till att högerpopulism, liksom rasism och kolonialism reproduceras och cementeras i den ontologiska vardagserfarenheten (Zembylas, 2021).

Bergh & Kärnäs: Explaining the rise of populism in European democracies 1980–2018: The role of labor market institutions and inequality (2022)

I rapporten *Explaining the rise of populism in European democracies 1980–2018: The role of labor market institutions and inequality* (Bergh & Kärnäs, 2022) studeras sambandet mellan populism och arbetsmarknad. Författarna driver tesen att en starkt reglerad arbetsmarknad ökar människors rädsla för att förlora jobbet. Denna rädsla ger i sin tur växtkraft åt populistiska partier. Däremot kan en mer rörlig arbetsmarknad absorbera såväl en invandrad arbetskraft som automatiseringar av arbetslivet, utan att detta ökar stödet för populistiska partier (Bergh & Kärnäs, 2022). Tidigare studier som forskarna lyfter fram visar att svagare regleringar på arbetsmarknaden ökar viljan hos arbetsgivare att erbjuda jobb åt socialt marginaliserade grupper, medan sambandet mellan ekonomisk globalisering och populism är desto svagare (ibid). En mindre reglerad arbetsmarknad borde därmed också minska benägenheten hos människor att sympatisera med populistiska partier, enligt resonemanget. Då detta är en önskvärd utveckling enligt författarna, så blir deras slutsats att kollektivavtal, anställningsskydd och andra liknande konstruktioner på arbetsmarknaden behöver omvärderas.

Bergh & Kärnäs (2022) undersökning bygger på en regressionsanalys. Sammanlagt 267 populistiska partier i 33 europeiska länder ingår i undersökningen; EU-länderna och därutöver Island, Norge, Serbien, Montenegro och Schweiz. Tidsspannet är från år 1980 till 2020. Två ingångsvärden är centrala i undersökningen: de populistiska partiernas storlek och graden av regleringar på arbetsmarknaden (utifrån mätningar som görs av OECD). För att öka reliabiliteten tillförs ytterligare ett värde till länderna som undersöks: GINI-koefficienten. Med stöd av den kontrollerar forskarna för ekonomisk ojämlikhetens påverkan i mätningarna (Bergh & Kärnäs, 2022). Vilka partier som ska räknas som populistiska bestäms genom överlappning av två olika källor. Ytterligare några variabler som rör bland annat demografi tas med för att öka robustheten i studien (ibid).

Resultatet i studien visar på ett statistiskt samband mellan starkt reglerad arbetsmarknad och högerpopulism (Bergh & Kärnäs, 2022). Det andra statistiskt robusta resultatet visar att det saknas samband mellan populism och ekonomisk ojämlikhet (ibid).

Författarna diskuterar dessa resultat med stöd av tidigare studier, som visar på en rad närbesläktade samband. Rädslan hos lågt kvalificerad arbetskraft att förlora sin status i

samhället, tenderar att gynna högerpopulism (Bergh & Kärnäs, 2022). Denna rädsla är då kopplad till utsikten att förlora sitt jobb genom automatiseringar av manuella arbetsmoment, eller genom stor invandring av grupper som kan förmodas arbeta för lägre löner.

Marginaliserade grupper är mer benägna att rösta på populistiska partier. Därtill visar andra studier som författarna lyfter fram, att svagare regleringar på arbetsmarknaden pressar de etablerade på arbetsmarknaden mot mer kvalificerade jobb, vilket då minskar benägenheten att rösta på populistiska partier (ibid). Vänsterpopulismen å andra sidan, är i högre grad kopplad till erfarenhet av faktisk arbetslöshet, snarare än rädslan att förlora jobbet. Den materiella försämringen som normalt drabbar arbetslösa, tenderar att samspela med vänsterpopulismens idéer om ekonomisk jämlikhet (Bergh & Kärnäs, 2022). Författarna föreslår avslutningsvis att regleringar på arbetsmarknaden bör användas med försiktighet, för att inte skapa grogrund åt populistiska idéer bland väljarna.

Diskussion

Populistiska rörelser, oavsett om de är vänster- eller högerinriktade, bygger på liknande mekanismer, såsom kritik mot eliter, mobilisering av känslor och användning av nostalgi. Dock skiljer sig deras prioriteringar och retorik åt beroende på ideologisk grund. Ett parti som BSW erbjuder en vänsterpopulistisk modell som bygger på ekonomisk jämlikhet och kritik av nyliberalism, men delar vissa strategier med högerpopulism, såsom utnyttjande av social oro och rädsla.

Genom vår genomgång av vetenskapliga artiklar ser vi att forskningsfältet runt populism är omfattande och brokigt. I metoddelen berättade vi, att vi efter en lång rad överväganden avgränsade urvalet till forskning om populismen i västvärlden. Detta innebär förstås att en mängd alternativa tolkningssätt har fallit bort. Ändå var materialet stort. Vi började då leta efter återkommande mönster i texterna vi valt ut. Snart fick vi upp ögonen för att vissa texter har vissa gemensamma drag. Några texter verkar betona förståelsen av populismen som fenomen. Denna kategori döpte vi till den analytiska ansatsen. Den andra kategorin, som vi kallar den intentionalistiska ansatsen, uttalar en viljeriktning att bemöta populismen som ett samhällsproblem. Här tilldelas såväl skolan som politiken betydelsefull roll.

Mot denna första indelning som fond framträdde snart andra mönster, ofta på tvärs mellan de två huvudgrupperna. Artiklarna förenas av ett gemensamt fokus på populismens mekanismer, men de visar olika perspektiv och betonar skilda betydelser av fenomenet. Zembylas och Rydgren lyfter fram känslornas och nostalgins centrala roll i högerpopulismens framväxt. Zembylas visar känslor som politiska verktyg och föreslår en pedagogisk ansats för att motverka rädlans mobilisering. Rydgren fokuserar på hur nostalgi används för att förstärka en känsla av förlust och återkoppla till idealiserade versioner av det förflutna.

Berg och Kärnäs samt Ketola riktar istället blicken mot ekonomiska och socialpolitiska faktorer. Berg och Kärnäs argumenterar för att starkt reglerade arbetsmarknader kan bidra

populism, medan Ketola visar hur välfärdspolitik används som ett exkluderande verktyg för att stärka nationalistiska ideal.

Haidt och Stenner kompletterar analysen med ett ideologiskt och psykologiskt perspektiv. De beskriver konflikten mellan globalism och nationalism som en drivkraft för populistiska rörelser och Haidt föreslår en tolerant patriotism som en möjlig väg framåt. Stenner å sin sida, varnar för intentionen att motarbeta populismen genom fostrande värdegrundsarbete, då detta genom psykologiska mekanismer tenderar att ge motsatt effekt. Detta står i bjärt kontrast mot Zembylas intention, att med pedagogiken som verktyg omrikta elevers ideologiska kompass mot mer progressiva ideal.

Watson undersöker hur sociala medier förstärker och polariserar populistiska konflikter. Hans studie visar hur ideologiska motsättningar inom lärarkåren i England har intensifierats genom sociala mediers dynamik, vilket också speglar bredare populistiska trender.

Tillsammans erbjuder dessa forskningsartiklar en rik och nyanserad förståelse av populismen i vår tid. Genom att kombinera insikter från känslornas psykologiska landskap, nostalgins politiska kraft, ekonomins strukturella förutsättningar och sociala mediers polariserande effekter visar de populismens komplexitet och mångsidighet. Denna samlade kunskap bidrar inte bara till att förstå fenomenets orsaker och konsekvenser, utan också till att identifiera populismens utmaningar inom undervisning och andra samhällskontexter.

Didaktiska överväganden

Att undervisa om populism bör utgå från vetenskaplig forskning, som förmedlas på en för elevgruppen anpassad nivå. Detta arbete lyfter fram forskningens analytiska respektive intentionalistiska ansatser. Vi menar att lärare behöver kunna identifiera skillnaden mellan dessa ansatser, då de båda fyller en funktion i undervisningen. Den analytiska ansatsens texter utgör en bra startpunkt för att begripliggöra populismen som samhällsfenomen. Den intentionalistiska ansatsen speglar därtill olika ideologiska övertygelser. Dessa texter är inte värdeneutrala, men tillför ett stort värde då de närmar sig känsliga och kontroversiella frågor som elever kan ha funderingar kring.

Som lärare behöver man kunna se hur ideologi färgar av sig i texter, även forskningsartiklar. I Haidts artiklar spårar vi den konservativa ideologin. Populismen ses här som en naturlig, om än oönskad, reaktion på ett alltför “progressivt” samhälle. Samhällets polarisering ska överbryggas genom att tillmötesgå delar av populismens idégoods, med betoning på minskad invandring från svårintegrerade kulturer. Det går att i detta läsa in en slags konservativ moralism, som söker legitimitet genom att acceptera de olika sidornas tillkortakommanden och i sökandet efter konsensus och “sunt förnuft”. Zembylas, liksom Berg & Kärnäs, representerar olika sidor av en radikal syn på populismens natur. Deras tankegångar är nog inte väsentligt olik den “globalistiska” idévärld, i vilken Haidt och Stenner ser en avgörande orsak till att populismen alls existerar. Där Berg & Kärnäs söker stöd för sin ideologi i kvantitativa mätningar, gör Zembylas motsvarande genom att koppla påståenden om människans natur till en lång rad likasinnade forskare inom samma sociologiska paradigm. Zembylas är trogen det postkoloniala teoribygget, som i stora drag reducerar den mänskliga erfarenheten till beståndsdelarna privilegier och förtryck. Berg & Kärnäs ser framför sig populismens problemformuleringar lösas upp genom nyliberala reformer på arbetsmarknaden.

Som lärare bör man förhålla sig kritisk och vara medveten om hur dessa ideologiska uttryck färgar forskningen. Därtill behöver man förstå sin egen ideologiska hållning. En lärare som röstar på SD kommer sannolikt att porträttera populismen på ett annat sätt än en lärare med sina politiska sympatier till vänster. För att kunna bemöta klassrummets mångfald av åsikter behöver läraren ha insikt om sin egen hållning i framställningen av ämnet.

Framtida forskning

För framtida forskning tycker vi att det skulle vara intressant att fördjupa sig i de underliggande orsakerna till populismens kraftiga framväxt. En möjlig inriktning är att undersöka individers uppfattningar om varför de traditionella partierna i riksdagen tappar stöd, särskilt i jämförelse med Sverigedemokraterna.

Ett annat intressant område för vidare forskning är populismen i utbildningssammanhang. Här kan man studera hur skolor och lärare hanterar och undervisar om populistiska rörelser och ideologier i klassrummet.

Referenser

- Bergh, A., & Kärnä, A. (2022). Explaining the rise of populism in European democracies 1980–2018: The role of labor market institutions and inequality. *Social Science Quarterly*, 103(7), 1719–1731. <https://doi.org/10.1111/ssqu.13227>
- Elgenius, G., & Rydgren, J. (2022). Nationalism and the politics of nostalgia. *Sociological Forum*, 37(S1), 1230–1243. <https://doi.org/10.1111/socf.12836>
- Haidt, J. (2016, juli 10). When and why nationalism beats globalism. *The American Interest*. <https://www.the-american-interest.com/2016/07/10/when-and-why-nationalism-beats-globalism/>
- Haidt, J. (2016, september 22). The ethics of globalism, nationalism, and patriotism. *Center for Humans and Nature*. <https://humansandnature.org/the-ethics-of-globalism-nationalism-and-patriotism/>
- Jylhä, K. M., Rydgren, J., & Strimling, P. (2018). *Sverigedemokraternas väljare: Vilka är de, var kommer de ifrån och vart är de på väg?* (Forskningsrapport 2018/2). Institutet för Framtidsstudier. <https://doi.org/10.1111/1467-9477.12147>
- Ketola, M., & Nordensvard, J. (2018). Reviewing the relationship between social policy and the contemporary populist radical right: Welfare chauvinism, welfare nation state, and social citizenship. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 34(3), 172–187. <https://doi.org/10.1080/21699763.2018.1521863>
- Mudde, C. (2022). *Populism: En kort introduktion*. Studentlitteratur.
- Ny Tid. (2024, november 11). Populist, Putinist eller opportunist – är Sahra Wagenknecht vänster? *Ny Tid*. <https://www.nytid.fi/2024/11/populist-putinist-eller-opportunist-ar-sahra-wagenknecht-vanster/>
- Rydgren, J. (2005). *Från skattemissnöje till etnisk nationalism: Högerpopulism och parlamentarisk högerextremism i Sverige*. Studentlitteratur.

Watson, S. (2021). New Right 2.0: Teacher populism on social media in England. *British Educational Research Journal*, 47(2), 299–315. <https://doi.org/10.1002/berj.3664>

Zembylas, M. (2021). Affective governmentality, political sensitivity, and right-wing populism: Toward a political grammar of feelings in democratic education. *Journal of Educational Change*, 53, 325–339. <https://doi.org/10.1007/s11125-021-09569-3>